



# Un cant a la primavera. Les caramelles del Solsonès

FELIP VENDRELL

El pas dels anys que tot ho esborren, sovint ens deixa bocins del temps d'abans, d'allò que costa fer desaparèixer perquè les arrels s'han enfonsat molt a dins la terra.

Dins el nostre territori, a pagès, les caramelles són una de les tradicions que s'han mantingut de forma gairebé ininterrompuda, i, tot i superar moments prou difícils, han continuat a través de la memòria dels grans i la tossuderia d'alguns joves, aconseguint fer d'aquestes cantades alguna cosa més que un record, mantenint-les vives, a un municipi amb més bagatge i dinamisme que a un altre, però, en conjunt, amb els seus alts i baixos, quan l'hivern s'escapa, els assajos de les caramelles solen ajuntar collades de gent en un fet que acaba per ser més transcendent del que els mateixos cantaires puguin pensar.

Just borrona la primavera, a diferents indrets de la nostra comarca esqueixada, de cases isolades, grans i joves, avis i néts, es troben per actualitzar i fer reviure aquesta festa comunitària amb un conjunt d'elements força travat, de ritual antic, encara més ampli i extens del tast fet en aquesta aproximació.

Un ritual repetit cada vegada on assegurar dades històriques és parlar d'una suposició més que d'una certesa que ens fa recular fins on arriba la memòria. Quan el dissabte i diumenge de Pasqua, resseguint les cases del terme municipal, les caramelles tenien i conserven encara, un gran impacte visual i a la vegada corporatiu. Amb l'espetec del galejar dels trabucaires que precedien la colla, seguits dels matxos o cavalls ben guarnits, la bandera, la cistella –panera- de vímet trenat, adornada de cintes i cascavells; tot plegat, feia i fa festa. La fressa que acompanya l'esdeveniment, el so del bombo que marca el caminar de la colla, les veus enriolades, la coloraina dels vestits o les olors de primavera es fonen en una sola cosa. Un esclat de



casa en casa, vingut pels camins de l'antigor, on fins i tot l'origen del nom s'ha de suposar.

### **Caramelles. Origen del nom**

El fet d'anomenar caramella a la flauta de pastor o flabiol primitiu fa pensar en un possible origen del mot, tot i que el significat del terme CAMELLES ens és originàriament desconegut. Hi ha qui s'empara en el nom que se li donava al pagament o a la capta que es rebia després de la cantada, com trobem en aquesta cantarella recollida per Joan Amades:

*“Caramelles, dones  
dolces i bones  
si no ens en donau  
escales avall caigau”.*

Igualment, trobem el mot caramelles a les fruites seques que es donaven a la mainada en fer el captiri. Ara bé, sembla més encertat que sigui el nom de la festa el que determina els efectes captats que no pas que aquests hagin donat nom a la festa, quan també són molt esteses les formes CAMALLERES, derivada dels camals o calçons plens de cascavells,

o CAMILLERES, de fer camí, i, encara podem trobar altres formes menys corrents, com CAMIGERES o CREMILLERES. Quina és la més encertada? Dificil d'esbrinar, ja que tanta diversitat de formes ens demostra que és un terme molt viscut o bé es tracta d'un mot tan vell que transformat en l'actual parla ha donat lloc a noms diferents.

### **Procedència de les caramelles**

Segons l'escriptor rossellonès Alart, les caramelles són una de les mil formes de felicitar l'arribada de l'any, a la primavera, captant i demanant estrenes, i si la capta d'ous és objecte de les cantades, el motiu principal és el desig de benaurança. Així, les caramelles, segurament són la resta d'una cerimònia ritual de caire agrícola dedicada a alguna divinitat primitiva encarregada d'afavorir la floració i fructificació que més tard van derivar al culte de la Mare de Déu, tal com antigament s'havia fet a la Llena, quan els caramellaires se citaven davant l'església per oferir la primera cantada a la Mare de Déu del Roser: *“Lo primer sou Verge pura / en lo grau que*

*posehiu / més que tota criatura / puig tanta glòria teniu: / sou de Déu la més honrada / al restan sou i sereu. / Siau la nostra advocada / Regina i mare de Déu*". Quan, també, els goigs de la Mare de Déu, es cantaven a Clariana: "*El segon Verge Benigna, / Déu exalta vostre fill / per voler de Déu sou digna, / llum de gràcia celestial, / bé en sereu justificada / amb els precés que vos li feu: / siau la nostra advocada / Regina i mare de Déu*".

Així mateix, al ball de cascavells, sembla haver-hi diferents punts de contacte amb les gresques pròpies dels dies de Carnestoltes, les quals són considerades arreu com a restes de cerimònies litúrgiques d'origen agrícola, al començament de l'any i la primavera, quan tot rebrota i l'home s'esforça a fer propícia la creixença dels cultius; quan els captiris en ball rodó semblen ser supervivències de rituals destinats a aquest fi. Així com l'àpat que es fa amb els queviures recollits durant la capta per mitjà de la cançó, és fàcilment considerat com un àpat de comunió.

Pel que fa al ball de cascavells, sembla tenir un sentit d'expulsió d'esperits malvolents, ja que el ball en que els ballaires sonen instruments accessoris a la veritable melodia destinats només a fer una remor més o menys harmònica, acostumen a tenir aquest significat. Així, s'anava de casa en casa, amb el so dels cascavells i la fressa feta amb els peus, a treure'n el mal i portar-hi el bé. Es donava el cas –potser únic-, de Llanera, quan el jovent havia emprat el ball de cascavells, a la gresca i la remor de quan es feien uns esquellots. Aleshores, els homes joves d'aquest poble es penjaven al coll els pitrals dels guarniments de les cavalleries ben cosits de cascavells i, en ballar, saltaven de manera exagerada per tal de fer dringar com més millor la cascavellada i moure tanta remor com podien. Un fet que es va repetir diferents vegades també a les caramelles –només a Llanera-, per Pasqua, de ballar el ball de cascavells, amb els pitrals penjats al coll.

Amb tot això, les caramelles tenen en un principi un sentit profà que més endavant, el cristianisme, amb el seu simbolisme dominant –el retorn a la vida-, adapta aquesta festivitat agrària per commemorar la Resurrecció de Crist, tal com ens diu aquest vers tret d'unes caramelles cantades a Clarà: "*Que Jesús la vida duia / pel seu poble pecador. / Al.leluia, Al.leluia, / glòria al nostre Redemptor*". O

bé aquest altre fragment de caramelles, cantades a Sant Climenç: "*Quan renaix la nostra vida / i l'hivern fuig espantat, / us omplena l'alegria / de Jesús ressucitat*".

## **Components de la festa**

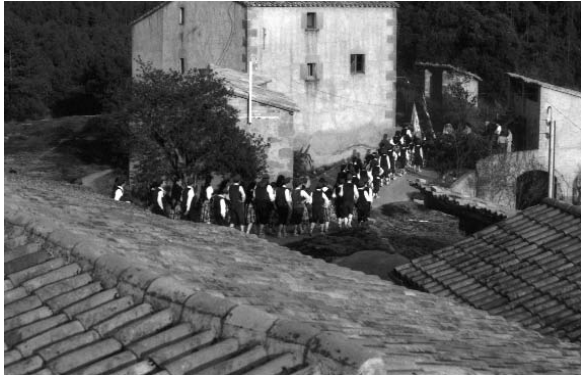
### **1. Plàstics**

Els components plàstics van des del vestuari típic de la colla fins a les cintes i garlandes que adornen la panera, així com el colorisme propi de l'instrumental sonor, el ball, la bandera o el vestit típic català: l'home porta camisa blanca amb llaçada o corbatí vermell, pantaló i en alguns casos armilla de vellut negre, faixa i barretina vermelles, espadenyas de betes també vermelles i mitja blanca amb camals de cascavells. A vegades, segons quina colla, el pantaló i l'armilla, són marrons, amb espadenyas de betes negres, que és el vestit de trabucaire. I, quant a les dones, vesteixen camisa blanca, faldilla ampla i florejada, cosset i davantal negres complementats amb ret i maneguí de malla negra, mocador també negre –brodat-, i, rarament de color; mitja blanca i espadenya de betes vermelles.

Una sola colla, però, per la seva peculiaritat en el vestuari se surt d'aquests esquemes. És la colla d'Ardèvol, que vesteixen, les dones: cos de màniga llarga i faldilla fins al turmell, amb davantal negre i mocador blanc, en forma de mantó a l'espatlla amb brodat mallorquí; mitja blanca, ret folrada i espadenyas de set betes, negres, o sabates –en algunes ocasions-, també negres amb sivella i una mica de taló, amb un colorisme general de tonalitats sòbries, en el cas de les faldilles i les rets, diferents a cada noia. Quant als homes, vesteixen camisa blanca de màniga llarga, romàntica; pantaló fins sota el genoll, de vellut fosc, mitja blanca, barretina i faixa vermelles, ret llarga de color negre sobre la barretina, espadenyas de set betes, negres, i camals vermells, amb cascavells.

### **2. Sonors**

Els cascavells són a totes les colles l'element principal, i els instruments típics de les caramelles solen ser la flauta i el tamborí. També l'acordió, violí, gralla, tarota, bombo i platets, quan, antigament, es comptava també amb la caramella i, actualment, a la colla d'Ardèvol, és una cobla la que aconsegueix aquesta finalitat.



### 3. Lúdics

A. El cerimonial propi de les caramelles amb les seves parts és el següent:

- arribada en marxa
- salutació
- cantada de caramelles
- ball de cascavells
- comiat

B. El ritual típic de la festa:

- recapta amb la panera
- entrega del recordatori
- voleig de la bandera
- repartiment de rams (només en alguns casos)

C. Danses:

- cascavells (cada poble acostuma a tenir els seus)
- ball de les cintes (en poques, comptades ocasions)

### 4. Gastronòmics

A més dels ous i de les truites, compten amb un seguit de queviures que acostumen a omplir la taula de menjars per convidar els caramellaires: llonganisses, coca, ametlles, fruita, vi dolç, barreja, begudes refrescants... i a molts llocs no hi falta un bocí de la mona de Pasqua per a cadascú.

### 5. Relacions comunitàries

És, potser, l'aspecte més important. Des de la preparació fins a la festa que s'acostuma a fer més endavant amb la capta recollida. Els membres del grup s'han de trobar moltes vegades: han de parlar, organitzar, acordar, assajar... tot això serveix perquè la gent que viu en masies separades es trobi. Una tasca socialitzadora que el dia de Pasqua estén aquesta relació als habitants de tota una parròquia, un municipi o un petit poble.

#### Cerimonial de les caramelles

Els caramellaires arriben a cada casa en formació, tot marcant el pas al ritme del bombo, dels platets i de la "passada" que toquen els músics. Els primers són els caramellaires que toquen el bombo i els platets seguits de la resta de músics i, després d'ells, la parella portadora de la bandera, que correspon a l'hereu més gran del grup. Darrera seu la parella que porta la panera i, després, la resta dels caramellaires, i, canten la SALUTACIÓ o ARRIBADA, com aquesta, cantada a Peracamps: *"Amb el cor vessant de joia / us venim a saludar, desitjant passeu la Pasqua / amb tota felicitat"*. O bé, aquesta altra, treta d'unes caramelles de Miraver: *"De tot cor us demanem / que accepteu nostres cantades / i permís us implorrem / abans siguin començades"*.

Seguidament, el banderer s'avança al grup i demana a la mestressa: PODEM CANTAR? i, aquesta pot respondre de tres maneres:

- a. Si, canteu!
- b. Pugeu i canteu!
- c. No canteu

Unes frases que tenen un significat molt concret i tradicional, que tothom entén.

a. SI, CANTEU! Si es contesta d'aquesta forma, s'entén que s'ha de cantar i ballar al peu de casa, sense pujar a dalt, unes cançons com aquests versos patriòtics, trets d'unes caramelles cantades a Navès: *"Portem faixa i barretina / catalans com som, / els ulls plens de vida / i als llavis cançons"*. O, aquests altres, de Miravé: *"No hi ha festa catalana / ni content de l'esperit / tan bonica i tan ufana / com la Pasqua que ha florit"*. Després del cant es ballen els cascavells, amb la música pròpia de cada poble, ja que cada lloc acostuma a tenir la seva, encara que sigui semblant o amb poques variacions de les altres. Llavors, acabada l'actuació, el "porta-paner" i la seva



parella es dirigeixen a la mestressa per rebre “la gràcia” i la seva parella ofereix a l’amo un recordatori amb la lletra de la cançó. Per últim, es canta el COMIAT, com per exemple, aquest, d’Ardèvol: *Adéusiau, ja ens n’anem, / desitjant-vos bona anyada. / un altre any ja tornarem / a oferir-vos la cantada*. O, aquest altre, de Navès: *“Pels dons de què ens heu fet ofrena / volem donar-vos mercès / donzella de galta encesa / mestressa i rústic pagès”*... i es marxa al pas de la música, bombo i platets.

b. PUGEU I CANTEU! Aquesta resposta vol dir que no sols s’accepta la cantada, sinó que es convidava als caramellaires a beure i a menjar. El banderer entrega la bandera pel balcó a la mestressa i tots plegats puguen a la casa, on hi ha la taula parada per a obsequiar als cantaires, i, es canten les caramelles, com podria ser aquesta estrofa tan antiga, que s’havia cantat a Clariana, on es lligava el cant de resurrecció amb un elogi a les noies: *“Deixau lo llit noyas / i eixiu al balcó / a escoltar los himnes / de Resurrecció: / pues ja que Jesus / ha resucitat / dau nos botifarras / y un poc de mannar*”. O, aquesta altra, més recent, ja totalment dedicada a les noies, cantada a Timonedà: *“A la cara de les noies / resplendeix un bell neguit / i somriuen més cofoies / que un roser de maig florit*”. Seguidament, també, es ballen els cascavells i, tot seguit, es beu i es men-

ja el refrigeri que la casa ofereix, per continuar, en agraïment a la invitació, brindant a la família dues ballades: la primera, iniciant el ball, el “porta-paner” amb la mestressa, i el “banderer” amb la noia gran de la casa; també, la noia que feia parella amb el “porta-paner” amb el noi gran i, la noia que anava amb el “banderer” balla amb l’amo de la casa. A tot això segueix la segona ballada que ja la balla tothom qui vulgui, per donar, seguidament, la lletra recordatori i cantar el comiat.

c. NO CANTEU. Això significa que a la família ha mort una persona aquell darrer any. S’inclina la bandera i, amb el cap descobert, els caramellaires resen un parenostre. S’entrega la lletra de la cançó no cantada i marxen en formació però en silenci i sense música.

#### **Evolució de la festa**

Anys enrere les caramelles començaven el Dissabte Sant, anomenat “Dissabte de Glòria”, quan a mig matí totes les parròquies repicaven fort les campanes per anunciar que començava la festa. Per tot el Solsonès, els acompanyaven els trabucaires, que anaven al davant, galejant, i a les cases de pagès, sobretot després de cantar i ballar, es posaven a tirar. Així, al mateix temps, servia per avisar una altra casa que es posés a punt perquè aviat arribarien.

També s'havia fet una cantada especial, a la recitòria, quan s'afegia al cant de les caramelles, un altre verset, la "cantada del rector", com aquest, del poble de Clarà: *"I una garba de ventures / pel nostre senyor rector, / ell que ens don de les altures / el pa de Nostre Senyor"*. O bé aquest altre, de la Llena: *"Bon pastor de les ovelles / que el bon Déu us confià: / accepteu les caramelles / que us venim a refilar"*.

Un altre paper important l'havien tingut els animals, matxos, mules o cavalls molt ben guarnits i, entre tots, un amb sarrió o portadores per a guardar-hi els ous recollits de casa en casa. Un animal que anava al darrere de tota la comitiva, menat per un caramellaire a qui se li deia "la lloca", seguit per força gent que, sense ser del grup, els acompanyava per a gaudir de l'espectacle de colors on les banderes que es portaven eren de color blau i blanc, que es deien "colors de la Mare de Déu". Un costum que ha anat evolucionant cap a la bandera de les quatre barres amb l'escut de la colla de cantaires.

El temps ha canviat també les lletres de les cançons que, actualment solen ser un cant a la primavera, com aquest vers d'unes caramelles cantades a l'Hostal Nou: *"Les cistelles enflocades / amb llaçades de setí / porten roses ben flairoses, / les primeres del jardí"*. O bé aquest, de Miravé: *"Si avui canta la natura / i al món hi ha germanor, donem gràcies al Senyor / que és autor de tal ventura"*. Així, unint el ressorgiment de la vida als conreus amb un cant al Crist Ressucitat, desitjant unes bones Pasqües i felicitat a tothom, s'ha fet un salt, de quan es cantaven els goigs del Roser; quan les caramelles eren cantades exclusivament pels homes i les dones no havien agafat el seu lloc dins la festa, hem trobat que aquest element, aquesta estructura d'aparença tan simple, és molt més complexa del que sembla. Un llegat d'antigues tradicions que es manté i es mantindrà en la mesura que tingui encara un significat.



“D’ABRILS I DE SENYORS, POCS QUE NO SIGUIN TRAÏDORS”.

“QUAN L’ABRIL NO SAP QUE FER, PREN EL DIMONI PER CONSELLER”.

“NO DONIS L’HIVERN PER PASSAT FINS QUE L’ABRIL S’HAGI ACABAT”.

“COM MÉS RANCI MÉS BONA OLLA”

“SI LA MARE DORM, SENYALS QUE VOL CASAR LA FILLA”

“ARBRE MORT TOTHOM L’ESTELLA”

“NO ÉS BON CARRETER QUI NO HA VOLCAT TRES VEGADES”

“CADASCÚ HA DE VIURE D’ACORD AMB EL QUE PENSA, O ACABARÀ PENSANT DE LA MATEIXA MANERA COM HA VISCUT”.

**Paul Bourget.** Escriptor francès

“UN VERS, UN POEMA ÉS EL RESULTAT DE QUAN L’ANSIETAT TROBA LA TÈCNICA”.

**Laurence Durrell.** Escriptor britànic

“LA POESIA ÉS ALLÒ QUE DIU MÉS DEL QUE DIU. AL CONTRARI DE LA RETÒRICA, QUE FA SERVIR MOLTES PARAULES PER NO DIR GRAN COSA”.

**José Hierro.** Poeta espanyol

“TOTHOM ÉS IGUAL DAVANT LA LLEI, PERÒ NO DAVANT DELS ENCARREGATS D’ADMINISTRAR-LA”.

**Stanislaw Jerzi Lec.** Escriptor polac

“L’HOME ÉS L’ÚNIC ANIMAL QUE MENJA SENSE TENIR GANA, BEU SENSE TENIR SED I PARLA SENSE TENIR RES PER A DIR”.

**Marc Twain.** Escriptor estadonidenc

“CAL DISTINGIR ENTRE TREBALL I OBRA. EL PRIMER ÉS ALINEANT, LA SEGONA CREADORA”.

**Raimon Panikkar.**

“L’ÚNIC CAMÍ FÈRTIL ÉS EL DE LA REPETICIÓ”.

**Antoni Gaudí.**

“UN COR SOLITARI MAI ÉS UN COR”

**Antonio Machado.**

“EDUQUEM ELS NENS I NO SERÀ NECESSARI CASTIGAR ELS HOMES”.

**Pitàgores.**

“CAL QUE MAI NINGÚ ARRABASSI L’ESPERANÇA D’UN ALTRE; I ENCARA MENYS DELS INFANTS”.

**Octavi Fullat.**

“L’ARBRE QUE CREIX A POC A POC DONARÀ OMBRA ALS NOSTRES NÉTS”.

**Virgili.**

“LA NATURA ÉS EN LES GRANS COSES, PERÒ ÉS GRANDIOSA EN LES MÉS PETITES”.

**Jaques Henry Berdardin.**

“L’ALEGRIA ÉS EL RESULTAT DE VIURE INTENSAMENT”.

**Eric Fromm.**